

פרשת מקץ, שבת חנוכה וראש חודש טבת – הרב ד"ר יהודה זולדן

פרסום הנס – הודאה לה'

ל"פרסום הנס" יש ביטוי משמעותי בהלכות חנוכה. להלן נראה פנים שונות ומשלימות ל"פרסום הנס", במה שקשור להלכות הדלקת הנרות, וכן בברכת המזון ובהפטרות שבת חנוכה.

א. בהדלקת נרות, בברכת המזון, ובהפטרות של שבת חנוכה

1. פרסום הנס – בהדלקת הנרות

הביטוי "פרסום הנס" בהקשר להדלקת נר חנוכה מופיע בגמרא בסוגיית חנוכה, פעם אחת בלבד!!! הוא מופיע במסגרת דיון בסדרי עדיפות במצב בו לאדם יש סכום כסף מוגבל לקנות נר שבת, יין לקידוש או נר חנוכה (שבת כג ע"ב):

אמר רבא: פשיטא לי, נר ביתו ונר חנוכה - נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו. נר ביתו וקידוש היום - נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו. בעי רבא: נר חנוכה וקידוש היום מהו? קידוש היום עדיף, דתדיר, או דילמא נר חנוכה עדיף, משום פרסומי ניסא? בתר דאבעיא הדר פשטה: נר חנוכה עדיף, משום פרסומי ניסא.

עניינו של נר שבת הוא שלום בית, והגמרא פשטה ששיקול זה גובר על הצורך לפרסם את הנס. אך לעומת הצורך לקדש את השבת על יין, הדלקת נר חנוכה עדיפה בשל פרסום הנס שבו. פרסום הנס הוא פועל יוצא של ההדלקה, או אף מטרתו העיקרית. על פניו נראה שהרעיון של "פרסום הנס" בהדלקת הנרות הוא דו כיווני. המדליק כלפי חוץ מפרסם את הנס, וההנחה היא שלכל מי שרואה יש מידע מוקדם מה אירע בימי חנוכה החלים באותם ימים, והפרסום מעורר אצלו את הזיכרון באותו נס. הנימוק "פירסום הנס" משמש בגאונים ובראשונים כמקור והנמקה למספר הלכות הקשורות להדלקה. דוגמאות:

[א] החובה להדליק נרות נועדה לפרסם הנס.¹

[ב] מי שמדליק מעל עשרים אמה לא יצא ידי חובה, כי העין לא רואה למרחק כזה ואין כאן פרסום הנס.²

¹ "תקיננו רבנן תמניא יומי לאדלוקי שרגא דחנוכה לפרסומי ניסא". כך גם ברש"י (שבת כא ע"ב): "מבחוץ - משום פרסומי ניסא..." (שאלתות דרב אחאי, פרשת וישלח שאילתא כו).
² "דלא שלטא בה עינא למעלה מעשרים אמה, וליכא פרסומי ניסא" (רש"י שבת כא ע"ב; רש"י בבא קמא סב ע"ב).

[ג] יש להניח את הנרות למטה מעשרה טפחים כי כך ניתן לראות והנס מתפרסם.³
[ד] מי שרואה נר חנוכה, מברך אף הוא "שעשה ניסים" ו"שהחיינו". חכמים תקנו ברכות על ראייה המצווה רק במצוות נר חנוכה בשל פרסום הנס.⁴
[ה] מימות הראשונים הנהיגו להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת. מספר סיבות למנהג חדש זה: להוציא ידי חובה את אלו שאינם מדליקים בביתם, או את הגרים בבית הכנסת, ויש שראו בזה הנהגת זכר למקדש.⁵ בספר כלבו (סימן מד) כתב: "נהגו כל המקומות להדליק נר חנוכה בבית הכנסת להוציא מי שאינו בקי ושאינו זריז בזאת, גם כי הוא הדור המצוה ופרסום הנס, וזכר למקדש".

2. פרסום הנס – בתפילה ובברכת המזון

הביטוי: "פרסום הנס" נזכר בגמרא בסוגיית חנוכה (שבת כד ע"א) פעם נוספת אך לא בנוגע להדלקת הנרות, אלא בהקשר להודאה על הנס בברכת המזון בחנוכה – ברכת "על הניסים":

איבעיא להו: מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון? כיון דמדרבנן הוא לא מדכרינן, או דילמא: משום פרסומי ניסא מדכרינן? [=כיון שחובת האיזכור של חנוכה הוא מדרבנן לא מזכירים, או אולי משום פרסום הנס כן מזכירים?]. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא: אינו מזכיר, ואם בא להזכיר - מזכיר בהודאה.

רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא, סבר לאדכורי בבונה ירושלים. אמר להו רב ששת: כתפלה, מה תפלה - בהודאה, אף ברכת המזון - בהודאה.

מתוך תשובת רבא ניתן ללמוד שאין צורך להזכיר הנס בברכת המזון, ומי שמעוניין יזכיר רשאי להזכיר בברכת המזון. הגמרא מבינה שאזכור הנס בברכת המזון במסגרת ההודאה היא סוג של פרסום הנס, על אף שאין מדובר על הדלקת נרות. בתלמוד ירושלמי (ברכות ז, ה) נאמר: "רבי זריקן בר חמוי דרבי זריקן הזכיר של חנוכה בארץ וקילסו אותו". כלומר, התגובה שם הייתה חיובית להזכרת ההודאה של חנוכה בברכת המזון, שלא כרושם המתקבל מדברי הבבלי הכותב "אם בא להזכיר". הדבר הוא רשות ולא נזכר שבח וקילוס לאומר. אמנם יתכן שהקילוס בירושלמי היה על ההזכרה "בארץ", בברכת ההודאה, ולא בברכת "בונה ירושלים". נעיר שבתלמוד ירושלמי לא נזכר הנימוק פרסום הנס כלל, בהקשר של חנוכה ובשום עניין אחר.

התוספות (שבת כד ע"א ד"ה מהו) הסבירו מדוע הגמרא בבבלי לא שאלה על אמירת "על הניסים" בתפילה אלא רק במסגרת ברכת המזון:

³ "מצוה להניחה למטה מעשרה, כדאמר רבינא משמיה דרבא. וגם איכא פרסום הנס טפי כשהיא למטה, דדבר העשוי לאור אין דרך להניחה כל כך למטה" (הרא"ש, שבת ב, ה; בבא קמא ו, יח).
⁴ "תקנו לברך על ראיית נר חנוכה יותר משאר מצוות, ויש לומר משום פרסומי ניסא" (הרב דוד אבודרהם, ספר אבודרהם, חנוכה, ד"ה המדליק נר).
⁵ בעניין הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת כזכר למקדש, ראה במאמרי: "הדלקת מנורת המקדש ומנורת חנוכה בבית כנסת", מועדי יהודה וישראל, עמ' 217-234.

בתפלה פשיטא ליה דמזכיר, משום דתפלה בצבור הוא ואיכא פרסומי ניסא. אבל בברכת המזון שבבית ליכא פרסומי ניסא כולי האי.

אמנם על דבריו ניתן לשאול: ומה בכך שתפילה היא בציבור, הלא כל אדם מתפלל לבד עמידה? ואם בגלל חזרת הש"ץ, בתפילת ערבית אין חזרת ש"ץ? ומה דינו של אדם המתפלל ביחידות? האם לא יאמר הודאה על נס חנוכה בתפילה?

מכל מקום, על פי הבבלי האזכור של חנוכה בברכת המזון הוא בשל פרסום הנס, וזהו פרסום נס שלא במסגרת ההדלקה. בתוכן ברכת "על הניסים" מסופר על נס המלחמה, והוא ברור למי שאומרה. "פרסום הנס" הוא למברך – למפרסם בלבד. ברכת המזון נאמרת בדרך כלל בלחש ואין חובה גם בימי חנוכה לומר אותה בקול כדי שמישהו אחר ישמע את ברכת "על הניסים".

3. פרסום הנס - בהפטרות שבת חנוכה

בשבת חנוכה אין קוראים בהפטרה של פרשת השבוע, אלא בהפטרה מהנביא זכריה (ב, יד - ד, ז). ההקשר לחנוכה הוא האזכור בפסוקים את מנורת בית המקדש השני: "מנורת זהב כולה וגולה על ראשה ושבעה נרותיה עליה, שבעה ושבעה מוצקות לנרות אשר על ראשה. ושנים זיתים עליה אחד מימין הגולה ואחד על שמאלה" (זכריה ד, ב-ג)

מדי כמה שנים, ובשנה זו שנת תש"פ, חל ראש חודש טבת בשבת חנוכה, וקוראים בשלושה ספרי תורה: בספר הראשון – בפרשת שבוע (פרשת מקץ).

בספר השני - קריאה של ראש חודש (בפרשת פנחס).

בספר השלישי – קריאה של חנוכה, היום הששי של הנשיאים בעת חנוכת המשכן במדבר (בפרשת בהעלותך).

מה קוראים בהפטרה? יש שלוש אפשרויות: הפטרת פרשת השבוע, הפטרת ראש חודש (מהנביא ישעיהו), הפטרת חנוכה (מהנביא זכריה). התוספות (שבת כג ע"ב ד"ה הדר) כתבו:

ונראה לרשב"א כשחל ראש חודש טבת להיות בשבת, שיש להפטיר בנרות דזכריה משום פרסומי ניסא.

בקריאת ההפטרה מהנביא זכריה יש מרכיב של פרסום הנס, ונימוק זה נכון גם לשבת חנוכה ברוב השנים שאיננו חל בראש חודש טבת. ההנחה היא שהקורא את ההפטרה והשומעים אותה מבינים שאזכור הפסוקים על מנורת המקדש בתחילת ימי הבית השני בימי הנביא זכריה, יעורר את הזיכרון לנס שאירע במנורה באמצע ימי הבית שני.

ב. פרסום הנס הוא חלק מחובת ההודאה ולא מחובת ההדלקה

לפרסום הנס כמה פנים: בהדלקת המנורה ובהלכות הקשורות לאופן ההדלקה, בהודאה שבתפילה ובברכת המזון, ובקריאת ההפטרה בשבת חנוכה.

מה המשמעות של פרסום הנס? בפני מי מפרסמים אותו, ומה ייעודו? נעיין בדברי הרמב"ם. הרמב"ם פתח את הלכות חנוכה ברקע ההיסטורי והאמוני של מועד זה, ובהמשך לכך הסביר את תקנת הדלקת הנרות (הל' חנוכה ג, ג):

ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו, שתחלתן מליל חמשה ועשרים בכסלו, ימי שמחה והלל, ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות, להראות ולגלות הנס.

במקום נוסף כתב הרמב"ם (הל' חנוכה ד, יב) על הערך והצורך להודיע את הנס:

מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד. וצריך אדם להזהר בה, כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו.

מדברי הרמב"ם ניתן להבין שפרסום הנס הוא חלק מחובת ההודאה על הנס, ולא חלק מחובת ההדלקה. אכן גם על ידי ההדלקה ניתן לפרסם את הנס, אך הפרסום במהותו הוא שבח לה'. מי שמדליק נרות חנוכה, מי שאומר על הניסים בתפילה ובברכת המזון, ומי שקורא/שומע הפטרת חנוכה - משבח בכך את ה'. הפרסום לא מותנה בכך שמישהו אחר ישמע או יראה. ההדלקה, התפילה והברכה, הקריאה בתורה ובהפטרה בעניני המזבח והמנורה, ובהקשר של הניסים שאירעו בימי חנוכה, הם עצמם שבח והודאה לה'.⁶

---

⁶ בדברים לעיל הם תקציר של מאמר בספרי: "פרסום הנס ברבים - הודאה לה'", זמני יהודה וישראל, שבי זרום תשע"ה, עמ' 399-412.